

7. WÜSTIGE

Wüstige ^{[27]s.20}

Wustige ^{[26]s.46, [34]s.113}

Wustnig ^[19]

Wustnige ^{[34]s.113}

Wustung ^{[34]s.113}

Wüstung ^{[34]s.113}

Nazwa *Wüstige*, jako określenie miejsca bądź wioski, prawdopodobnie nie ma swojego odpowiednika w języku polskim. Niemiecki wyraz *Wüste* oznacza pustynię, natomiast *Wüstung* to opuszczony i niezamieszany teren.

W 1897 ukazał się artykuł Wilhelma Patschovskyego, w którym wspomniane jest miejsce, gdzie przed wiekami ponoć znajdowała się nieistniejąca już dziś wioska: „*Wustige*⁸³. Pewien kawałek lasu, należący do *Raben und Überschaargebirge* (pol. Góry Krucze) i położony w pobliżu *Lindenau* (pol. Lipienica), nazywany jest *Wustige*. Podobno znajdowała się tam niegdyś wieś, gdzie wszyscy mieszkańcy w 1633 roku zmarli w następstwie zarazy. Nikt nie chciał wprowadzać się do opuszczonych mieszkań; dlatego budynki popadły w ruinę, a miejscowość zanikła. Opuszczony kawałek ziemi, który określa się mianem *Wustige*, został później obsadzony drzewami leśnymi”⁸⁴.

Z powyższego opisu wynika, że miejsce to znajduje się gdzieś w lasach porastających zbocza Gór Kruczych, w pobliżu Lipienicy. Jednak w pierwszej części przywołanego artykułu tenże sam autor, opisując miejscowe nazewnictwo i dialekt, wymienia wybrane nazwy pól przynależnych do poszczególnych miejscowości, wśród nich „w *Ullersdorf* (pol. *Ulanowice*) *Wüstige*, patrz III 6 (...)”⁸⁵, zapewne przywołano tu cytowany wcześniej opis,

83 W polskiej literaturze nigdy nie spotkałem się z opisem tego miejsca, a nazwa ta prawdopodobnie nie występuje w języku polskim. Można jednak usiłować przetłumaczyć sam wyraz *Wüstige*. W języku niemieckim *Wüste* to pustynia, pustka lub bezludzie, natomiast znaczenie wyrazu *wüst* to między innymi opuszczony, dziki, nieuprawiany, a także zepsuty lub zdewastowany.

84 W. Patschovsky, *Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal (Fortsetzung)*, [26]s.46-47; w oryginale: „*Die Wustige. Ein zum Raben- und Ueberschaargebirge gehöriges und bei Lindenau gelegenes Stück Wald heisst die Wustige. Dasselbst soll einst ein Dorf gestanden haben, dessen Bewohner im Jahre 1633 in Folge der Pest sämtlich gestorben sind. Niemand mochte die verlassenenen Wohnstätten mehr beziehen; deshalb verfielen die Gebäude und der Ort verschwand. Das wüste Landstück, das man Wustige nannte, ist später mit Waldbäumen bepflanzt worden*”.

85 W. Patschovsky, *Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal*, [27]s.19-20; w oryginale: „*I. Namenkunde und Mundartliches (...) 2) Die zu den Ortschaften gehörigen Flurnamen: (...) von Ullersdorf: Wüstige vergl. III 6*”.

znajdujący się właśnie w III części artykułu. Pewną niekonsekwencją jest tutaj odmienny zapis nazw, raz jako *Wustige*, a drugi raz jako *Wüstige*, jednakże określenie to niewątpliwie odnosi się do tego samego miejsca. Tyle tylko, że tym razem dowiadujemy się, że *Wüstige* jest częścią miejscowości *Ullersdorf* (pol. *Ulanowice*).

Kolejnym źródłem wzmiankującym miejsce określane mianem *Wustige* jest książka Martina Treblina z 1908 roku, gdzie autor ten stwierdza:

„Na południe od *Lindenau* (pol. *Lipienica*), wokół »Wampawiesen«, obszar około 40 morgów nadal nazywany jest *Wustung* (lub też »*Wustige*«, »*Wustnige*«). Do 1878 roku obejmował on 338 morgów i sięgał aż w pobliże *Klein Hennersdorf* (pol. *Jawiszów*). We wspomnianym roku skarb państwa wymienił większą część *Wüstung* z posiadaczami ziemskimi w *Lindenau* (pol. *Lipienica*) za parcele na *Schwarzenberg* (pol. *Czarnogóra*). Przed około 60 laty był *Wustung* jeszcze porośnięty gęstym lasem, ale potem został zagospodarowany. Według relacji osób znających ten obszar, miała się tu znajdować gospodarka, którą skarb państwa musiał przejść na nieznanych zasadach⁸⁶. Według innych wypowiedzi znajdowała się tu wieś, której wszyscy mieszkańcy zmarli na dżumę w 1633 roku. Nikt nie chciał znów wprowadzać się do opuszczonych mieszkań⁸⁷”.⁸⁸

Znane mi źródła pisane na temat miejsca zwanego *Wüstige* są bardzo skromne, jednak pozwalają na próbę jego identyfikacji na dokumentach kartograficznych.

W pierwszej kolejności warto zauważyć, że starsze niemieckie mapy *Meßtischblatt* ukazują na południe od *Lipienicy* (niem. *Lindenau*) podłużny obszar, o długości ponad dwóch kilometrów i szerokości miejscami do pięćset metrów, który nie przynależy do żadnej z sąsiadujących z nim miej-

86 Przypis dolny 3: „Według informacji zasięgniętych od miejscowej ludności”; w oryginale: „Nach Erkundigung bei ortsansässigen Leuten”.

87 Przypis dolny 4: „Patschovsky in den Mitteilungen der schles. Gesellschaft für Volkskunde, 1897, IV, Seite 97”. Niewątpliwie chodzi tu o przywołany już artykuł „Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal” Wilhelma Patschovskyego, jaki ukazał się w „Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde”, zeszyt IV z 1897 roku.

88 M. Treblin, *Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz*, [34]s.113; w oryginale: „Südlich von *Lindenau*, um die »Wampawiesen«, heißt noch heute eine etwa 40 Morgen große Fläche die *Wustung* (oder »*Wustige*«, »*Wustnige*«). Bis 1878 umfaßte sie 338 Morgen und reichte bis in die Nähe von *Klein Hennersdorf*. Im genannten Jahre tauschte der Fiskus den größten Teil der *Wüstung* mit *Lindenauer* Grundbesitzern gegen Grundstücke auf dem *Schwarzenberg* ein. Vor etwa 60 Jahren war die *Wustung* noch mit starkem Wald bestanden, wurde aber dann urbar gemacht. Nach dem Bericht ortskundiger Leute soll hier eine Wirtschaft gelegen haben, die der Fiskus ans unbekannten Gründen hätte übernehmen müssen. Nach den Aussagen anderer habe hier ein Dorf gestanden, dessen Bewohner 1633 sämtlich an der Pest gestorben seien. Niemand habe die verlassenen Wohnungen wieder beziehen wollen”.

scowości. Jeśli prześledzimy przebieg granic (niem. *Gemeindegrenze*), to obszar ten graniczy zarówno z wioskami *Lindenau* (pol. *Lipienica*), *Klein Hennersdorf* (pol. *Jawiszów*), jak i *Kratzbach* (dziś część wioski *Olszyny*). Tak więc jaka miejscowość się tu znajdowała?

Teren ten widać zarówno na mapie *Meßtischblatt* z końca XIX wieku⁸⁹ (patrz ilustracja 18), jak i na kolejnej edycji tego wydawnictwa z początku XX wieku. Jednak późniejsze wydania pokazują (np. mapa *Meßtischblatt* z 1937 roku⁹⁰), że został on podzielony pomiędzy Lipienicę, do której przyłączono północną część, i Jawiszów, gdzie trafił fragment południowy.

Nieprzypisany do żadnej z sąsiednich wiosek obszar bardzo dobrze widoczny jest także na mapie „*Heimatkarte des Kreises Landeshut*” z 1926 roku⁹¹ (patrz ilustracja 19).

Z kolei mapa „*Karte des Deutschen Reiches*” z 1880 roku⁹² pokazuje (patrz ilustracja 20), że opisywany tu obszar był porośnięty lasem, natomiast to samo wydawnictwo z 1888 roku⁹³ lasu w tym miejscu już nie ukazuje. Gdyby założyć, że mapy te w czasie swojego wydania dokładnie odzwierciedlały zmiany w przedstawionym na nich terenie, to rosnący tu las został wykarczowany w latach 1880-1888. Byłoby to zgodne z opisem Martina Treblina, według którego „przed około 60 laty był *Wustung* jeszcze porośnięty gęstym lasem”, czyli las istniał przynajmniej jeszcze około 1848 roku. Natomiast w „1878 roku (...) skarb państwa wymienił większą część *Wüstung* z posiadaczami ziemskimi w *Lindenau* (...)”, a po dziesięciu latach, jak pokazują mapy, las był już wykarczowany i zamieniony na pola uprawne.

Warto też zwrócić uwagę na jeszcze jeden szczegół. Otóż na podstawie map *Meßtischblatt* można określić powierzchnię opisywanego tu obszaru położonego na południe od Lipienicy. Otrzymany przeze mnie wynik to 82,49 hektara. Jeśli przeliczymy tę powierzchnię na morgi, przy założeniu⁹⁴ że jedna morga to 2553,21 m², to w wyniku otrzymamy powierzchnię wynoszącą 323 morgi. Natomiast opisywany przez Martina Treblina obszar obejmował powierzchnię 338 mórg.

Różnica to zaledwie 15 mórg, co stanowi 4,6% z całości tejże powierzchni, a więc wartości te są niemal takie same. Kilkoprocentowa różnica wydaje się dopuszczalna, gdyż pomiaru dokonywałem nie na podstawie mapy katastralnej, lecz o wiele mniej dokładnej mapy topograficznej, a przepro-

89 *Mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1877*, [16].

90 *Mapa Landeshut, Meßtischblatt 5262, 1:25.000, 1937*, [18].

91 *Mapa Heimatkarte des Kreises Landeshut, 1926*, [12].

92 *Mapa Karte des Deutschen Reiches, 1880*, [13].

93 *Mapa Karte des Deutschen Reiches, 1888*, [14].

94 Jak informuje Wikipedia (https://pl.wikipedia.org/wiki/Miary_pruskie_i_niemieckie), 1 morga reńska (miara podstawowa) = 180 prętów kwadratowych = 2553,21 m².

wadzona przeze mnie georeferencja skanu mapy też obarczona jest pewnymi błędami.

Analiza przedstawionych dokumentów kartograficznych sugeruje, że opisywany tu obszar być może należałoby identyfikować jako *Wüstige*, przemawia za tym zarówno jego lokalizacja, jak i powierzchnia. Jednakże pewność zyskałem dopiero wówczas, gdy udało mi się zobaczyć, jak ten fragment Śląska przedstawił Ludwik Wilhelm Regler na swoich mapach⁹⁵ z lat 1764–1770 (patrz ilustracja 21). Otóż pomiędzy wioskami *Lindenau* a *Kratzbach* ukazano tu kilka terenów leśnych, które opisano jako *Wustnig*. Powierzchnia i lokalizacja tych lasów odpowiada opisywanemu wcześniej obszarowi.

Tak więc na podstawie przedstawionych wcześniej map można zidentyfikować, gdzie dokładnie znajdował się obszar określany mianem *Wüstige*, jednak w dalszym ciągu nie wiadomo, czym ten obszar był.

Wilhelm Patschovsky wspomina, że „podobno znajdowała się tam niegdyś wieś, gdzie wszyscy mieszkańcy w 1633 roku zmarli w następstwie zarazy. Nikt nie chciał wprowadzać się do opuszczonych mieszkań; dlatego budynki popadły w ruinę, a miejscowość zanikła”. Jednakże wersja taka wydaje się całkowicie nieprawdopodobna, gdyż brak jest wzmianek na temat takowej wioski. Nie jest jednak wykluczone, że niegdyś znajdowały się tam jakieś zabudowania, które w takich właśnie okolicznościach zostały opuszczone, a wydarzenia te stały się źródłem miejscowej legendy.

Dodatkowo należy też zauważyć, że Wilhelm Patschovsky stwierdza, że mianem *Wüstige* określano pewien teren związany z Ulanowicami, a przecież ulanowicki folwark był podobno „założony na gruntach zaginionej wsi klasztornej Ludwigsdorf”⁹⁶. Tak więc legenda o zaginionej wiosce mogła zawierać ziarno prawdy, lecz zapewne odnosiła się do innej miejscowości. Przy czym znanej z przekazów historycznych zaginionej wioski, będącej poprzedniczką Ulanowic, nie można identyfikować z terenem określanym jako *Wüstige*, gdyż *Ludwigsdorf* znajdował się około dwóch kilometrów na zachód.

O wiele bardziej prawdopodobna wydaje się wersja przywołana przez Martina Treblina: „według relacji osób znających ten obszar, miała się tu znajdować gospodarka, którą skarbi państwa musiał przejść na nieznanych zasadach”. Być może były to dawne pola przynależące do sołectwa w Lipienicy? Jednak dlaczego gospodarka ta nie była częścią jednej z przyległych wiosek i do jakiej miejscowości należała administracyjnie? Wydaje się, że odpo-

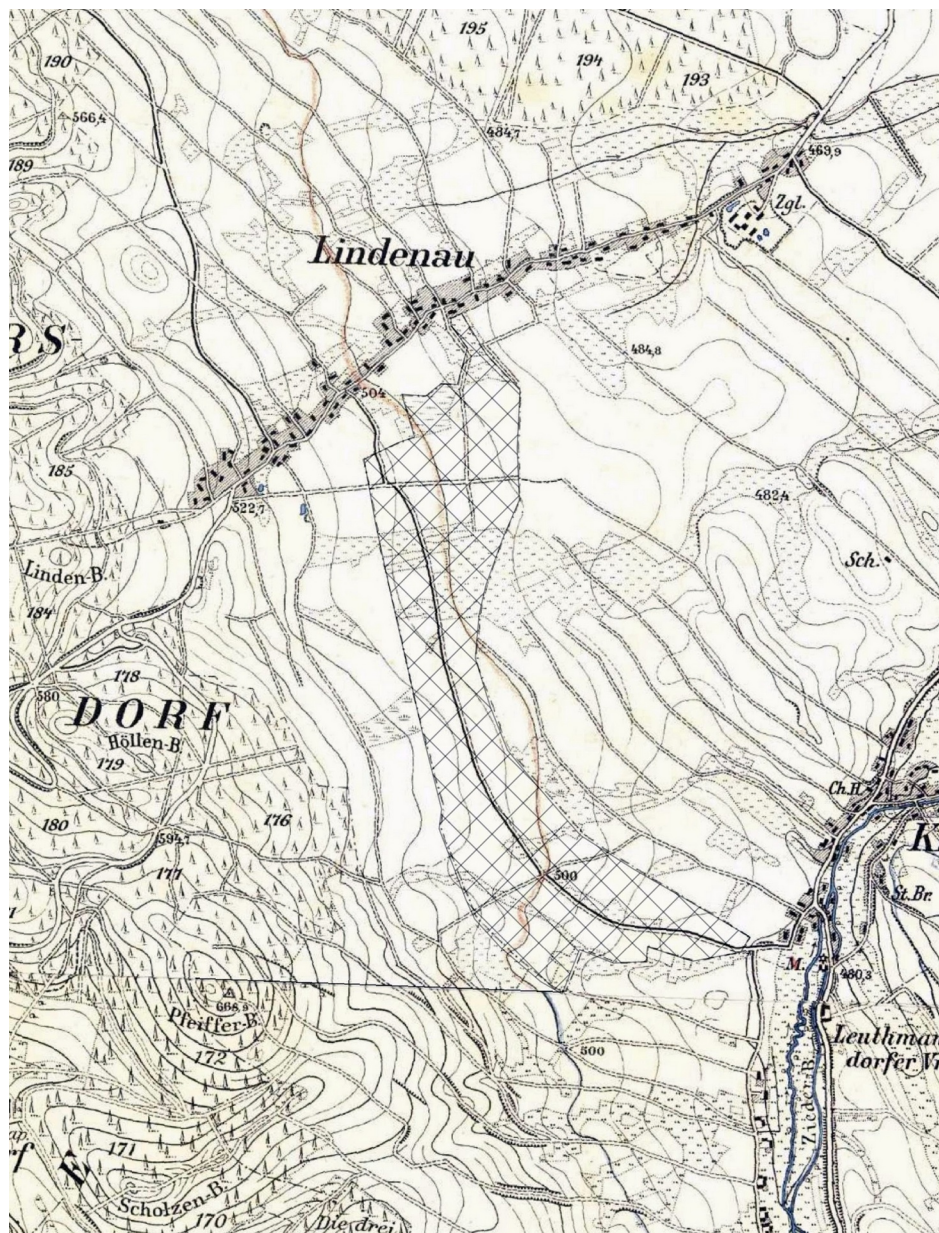
95 Mapa Ludwiga Wilhelma Reglera, Staatsbibliothek Berlin, sygn. N 15140, nr 63, [19].

96 R. Wytyczak, *O gospodarce klasztoru cystersów w Krzeszowie...*, [37]s.22.

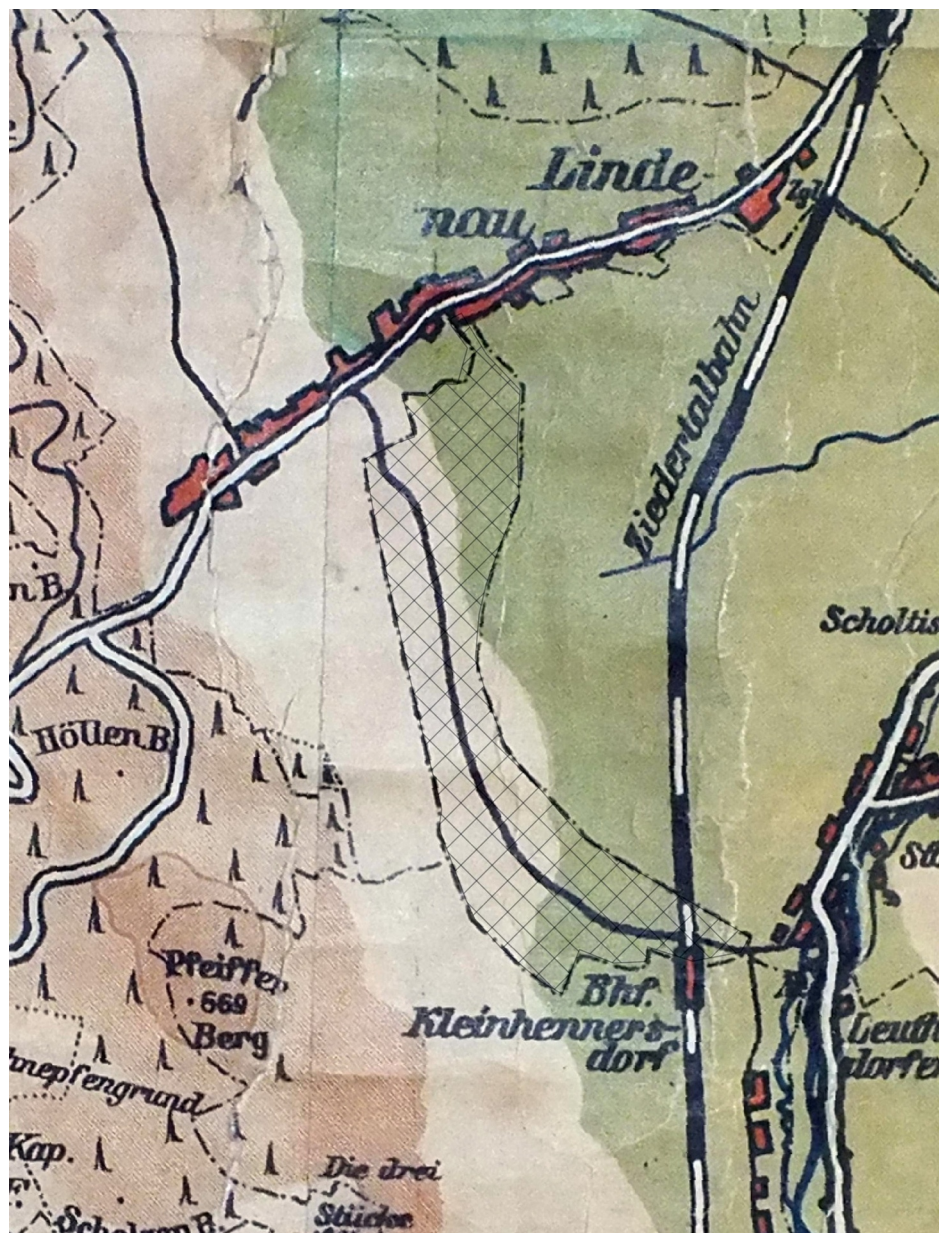
wiedź na to pytanie można może dać analiza dawnych map katastralnych. Pewne nadzieje wiązałem z przechowywaną w krzeszowskim archiwum mapą katastralna Jawiszowa z 1929 roku⁹⁷. Kiedy jednak udało mi się do niej dotrzeć, to okazało się, że w tamtejszym archiwum znajduje się tylko jeden arkusz owego opracowania, obejmujący północną część wioski⁹⁸. Przy czym na wschodnich krańcach tego arkusza, w miejscu opisanym na mapach *Meßtischblatt* jako *Grüssauer Stauweiher*, pewien obszar opisano jako „*Enklave, zum Gemeindebezirk Grüssau gehörig*” (pol. *enklawa przynależąca do terenu miejscowości Krzeszów*). Być może i obszar *Wüstige* był oddalonym fragmentem (eksklawą) Krzeszowa?

97 U. Ososko, R. Sachs, *Inwentarz archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie na Śląsku. Archiwalia z okresu niemieckiego*, [25]s.191.

98 *Mapa Katasterkarte der Gemeinde Klein Hennersdorf*, 1929, [15].

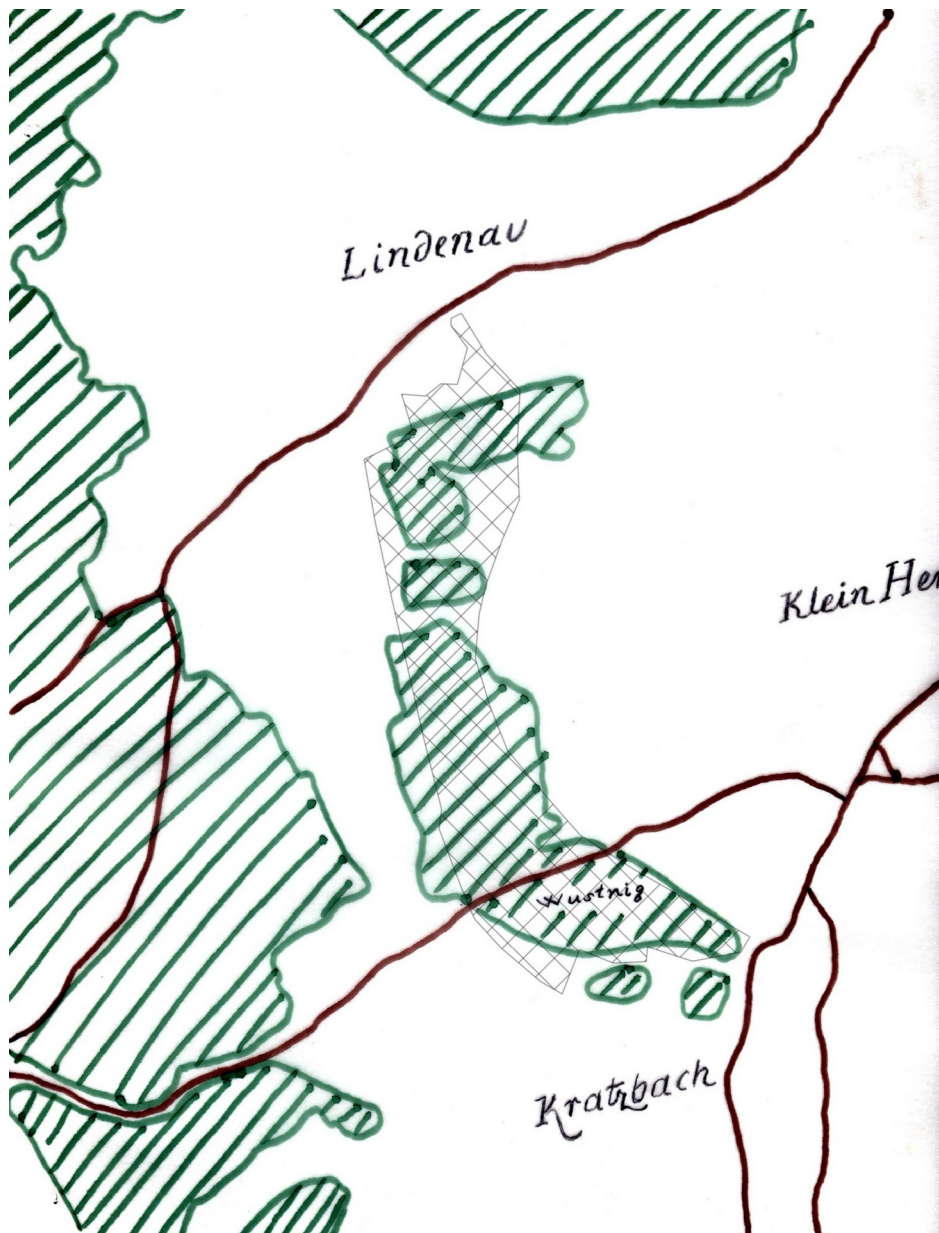
Ilustracja 18: Fragment mapy Meßtischblatt, arkusz Landeshut 3072, z końca XIX wieku, [16]. Zakresowany obszar ukazuje przebieg granic terenu opisywanego w tekście. Skala reprodukcji: 1:25000.

Ilustracja 19: Fragment mapy *Heimatkarte des Kreises Landeshut* z 1926 roku, [12]. Zakreskowany obszar graniczący z przyległymi do niego wioskami. Skala reprodukcji: 1:25000.

Ilustracja 20: Fragment mapy *Karte des Deutschen Reiches*, arkusz 473 *Friedland* z 1880 roku, [13]. Obszar znany z wcześniejszych map został tu zakreskowany. Skala reprodukcji: 1:25000.

Ilustracja 21: Odrys fragmentu mapy Ludwiga Wilhelma Reglera, [19]. Pomiędzy wioskami *Lindenu* i *Kratzbach*, na zachód od wioski *Klein Hennersdorff*, rozciąga się pasmo lasu, które opisane jest jako *Wustnig*, rozmiarami i położeniem niemalże dokładnie odpowiada ono opisywanemu wcześniej obszarowi, który został tu zakreskowany. Skala reprodukcji: 1:25000.

BIBLIOGRAFIA

1. Adreßbuch der Stadt und des Kreises Landeshut, Armin Werner's Buchdruckerei, Landeshut 1911
2. Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1885 und anderer amtlicher Quellen, Verlag des Königlichen Statistischen Bureau, Berlin 1887
3. Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 2. Dezember 1895 und anderer amtlicher Quellen, Verlag des Königlichen Statistischen Bureau, Berlin 1898
4. Gliński Radosław, Patała Agnieszka, Krajobraz kulturowy gminy Lubawka, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2017
5. Grünhagen Colmar (red.), Markgraf Hermann (red.), Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter. 1. Theil, S. Hirzel, Leipzig 1881
6. Grzelak Andrzej (red.), Lubawka, monografia historyczna miasta, Urząd Miasta i Gminy w Lubawce, Lubawka 1991
7. Jastrzębski Stanisław, Kalwaria koło Chełmska, [w:] Przydrożne Pomniki Przeszłości, zeszyt nr 25, październik 1997
8. Knie Johann, Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Graß, Barth und Comp., Breslau 1830
9. Knie Johann, Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Graß, Barth und Comp., Breslau 1845
10. Küchnau Richard, Schlesische Sagen III, Zauber-, Wunder-, und Schatzsagen, B. G. Teubner, Leipzig und Berlin 1913
11. Mahner Franz, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklosters Grüssau, Druck von August Lax, Hildesheim 1913
12. mapa Heimatkarte des Kreises Landeshut, 1:25.000, Verlag Curt Ressel, Bunzlau 1926
13. mapa Karte des Deutschen Reiches, arkusz 473 Friedland, 1:100.000, rok 1880
14. mapa Karte des Deutschen Reiches, arkusz 473 Friedland, 1:100.000, rok 1888
15. mapa Katasterkarte der Gemeinde Klein Hennersdorf, Landeshut, rok 1929, archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie, sygnatura VI/3

16. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1877
17. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1907
18. mapa Landeshut, Meßtischblatt 5262, 1:25.000, 1937
19. mapa Ludwiga Wilhelma Reglera, Staatsbibliothek Berlin, Preußischer Kulturbesitz, sygn. N 15140, nr 63
20. mapa Schmiedeberg, Meßtischblatt 5261, 1:25.000, 1940
21. mapa Schömborg, Meßtischblatt 3131, 1:25.000, 1907
22. mapa Schömborg, Meßtischblatt 5362, 1:25.000, 1936
23. mapa surowców skalnych regionu dolnośląskiego, Centralny Ośrodek Badawczo-Projektowy Górnictwa Odkrywkowego „Poltegor”, 1:100.000, Wrocław 1980
24. Nowosielska-Sobel Joanna, Strauchold Grzegorz, Wiszewski Przemysław, Gmina Lubawka. Atlas materiałów i źródeł historycznych, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
25. Ososko Urszula, Sachs Rainer, Inwentarz archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie na Śląsku. Archiwalia z okresu niemieckiego, Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Wrocław 2016
26. Patschovsky Wilhelm, Beiträge zur Schlesiischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal (Fortsetzung), [w:] Mitteilungen der Schlesiischen Gesellschaft für Volkskunde, Heft IV, Nr 3, Breslau 1897
27. Patschovsky Wilhelm, Beiträge zur Schlesiischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal, [w:] Mitteilungen der Schlesiischen Gesellschaft für Volkskunde, Heft IV, Nr 2, Breslau 1897
28. Patschovsky Wilhelm, Die Sagen des Kreises Landeshut, J. Heisig, Liebau in Schlesien 1893
29. Rose Ambrosius, Kloster Grüssau, Konrad Theiss Verlag, Stuttgart und Aalen 1974
30. Rozporządzenie Ministrów Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 1 października 1948 roku o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości, Monitor Polski 1948, nr 78 poz. 692
31. Ruchniewicz Małgorzata, „Wiek ekstremów” w Lubawce i okolicach (1914–1989), Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2019
32. Sochacka Stanisława (red.), Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, tom 9, Wydawnictwo Instytutu Śląskiego, Opole 1999
33. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1997
34. Treblin Martin, Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz, E. Wohlfarth, Breslau 1908

35. Treblin Martin, Kleine Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz, [w:] Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens, Band 40, E. Wohlfarth, Breslau 1906
36. Wiszewski Przemysław, Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r., Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
37. Wytyczak Roman, O gospodarce klasztoru cystersów w Krzeszowie (szkic do tematu), [w:] Klasztor nad Zadrną, Materiały na XXXIII Ogólnopolski Zlot Sudeckich Przodowników Turystyki Górskiej, Oficyna Wydawnicza Sudety, Wrocław 1994
38. Zarządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 15 grudnia 1949 roku o przywróceniu i ustaleniu nazw miejscowości. Nazwy śląskich osad (przysiółków, kolonii itp.) powyżej 25 mieszkańców (część druga), Monitor Polski 1950, nr 8 poz. 76
39. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünfter Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1785

Kontakt z autorem:
marian.gabrowski@gmail.com